

A MEGTAKARÍTÁS VÁLTOZÓ MINTÁI KÍNÁBAN

BOROS ESZTER

Kína külső többletét döntően meghatározzák a megtakarítási viselkedés mintái. A tanulmány a szakirodalom empirikus eredményeiből arra keresi a választ, hogy a piaci nyitás gazdasági-társadalmi változásai, a globalizáció fogyasztásorientált értékrendszere és a hagyományos kultúra hogyan hatnak egymásra a kínaiak megtakarítási döntéseiben. Így a munka a közgazdaságtan standard életciklus-optimalizálási keretét viselkedési szempontokkal ötvözi. Az eredmények szerint a Kínában zajló változások több impulzust is szolgáltatnak a megtakarítás csökkentéséhez, a legutóbbi évek adataiban is látszó mérséklődést ugyanakkor érdemi bizonytalanság övezi. Nyitott kérdés, hogy a sajátos közegben felnőtt fiatalokra miként érvényesül a tradicionális értékek befolyása, eközben pedig vidéken mekkora áttörést hozhat a modernizáció. Ha egy mondatban kellene összefoglalni, mit sajátíthatnak el tanítványai Bánfi Tamástól, én személy szerint a rendszerszintű gondolkodást emelném ki. Bánfi Tamás pénzügyi munkássága irányadó abban, hogy a gazdasági és pénzügyi folyamatokat egymással összefüggésben, nemzetközi keretben érdemes vizsgálni. Jelen tanulmány szintén egyfajta tág szemléletű megértésre tesz kísérletet Kína globális finanszírozói szerepe kapcsán.

BEVEZETÉS

A 2008-as válság előtt a világgazdaság egyik legmasszívabb, bár viszonylag későn megragadott jelenségét a globális egyensúlyhiányok jelentették. A finanszírozási pozíciók tartós polarizálódása mindenekelőtt a világ legnagyobb gazdaságait, az USA-t és Kínát érintette, melyek egyre tetemesebb kötelezettség- (USA) és követelésállományt (Kína) halmoztak fel egymással szemben [Roubini–Setser 2005; Bracke et al. 2010; Obstfeld 2012]. A válság kitörését követően az egyensúlytalanságok mérséklődtek, de nem szűntek meg [Losoncz 2017]. Az USA külső hiányának finanszírozásában jelenleg is fontos szerepet kap a fejlődő világ, benne Kína. Felmerül tehát a kérdés: ha Kína külső pozíciója mérséklődne, tudna-e magának más finanszírozót találni az Egyesült Államok? De egyel visszább is léphetünk: mérséklődhet-e Kína külső többlete? Az utóbbi kérdés a távol-keleti ország széleskörű gazdasági-társadalmi változásait figyelembe véve igen csak izgalmas. E tanulmány célja, hogy „mélyre fúrjon” a kínai társadalom megtakarítási motivációiba, s viselkedési megközelítésben elemezze a piaci nyitás és a globalizáció megtakarításokra kifejtett lehetséges hatásait. A főáramú közgazdaságtan, majd a viselkedés gazdaságtan megközelítéseinek áttekintésére alapozva a cikk empirikus eredményeket gyűjt, melyekből következtetések vonhatók le a megtakarítás pályájára.

1. A MEGTAKARÍTÁS KEZELÉSE A KÖZGAZDASÁGTANBAN: ÁTTEKINTÉS

A megtakarítás az ismert definíció szerint a jövedelem el nem fogyasztott része. E meghatározásból több következik a közgazdaságtan által alkalmazott megközelítésekre, mint azt egyszerűsége sugallná. A fogalom intuitív alapösszefüggéseket ragad meg: a megtakarítás egyrészt a jövedelemtől függő változó, másrészt a fogyasztási döntés komplementere. E keretben Keynes, illetve a keynesi gondolkört formalizáló Hicks a fogyasztást – és így a megtakarítást – a pillanatnyi jövedelemhez köti. Ugyanakkor gyakori, ma már stilizált tényként kezelt megfigyelés, hogy a fogyasztás nem követi azonos mértékben a jövedelem ingadozásait, hanem időben stabilabban alakul [Romer 2011].

A fogyasztássimítás gondolata jelenik meg a Modigliani–Brumberg-féle életciklus-hipotézisben (1954) és a Friedman-féle permanens jövedelem hipotézisben (1957). E megközelítések szerint az egyén nem önmagában a pillanatnyi, hanem a teljes életpálya mentén rendelkezésre álló jövedelme szerint dönt fogyasztásáról, mely így időben azonos szinten tartható. A pillanatnyi jövedelem ingadozásai a megtakarításban csapódnak le. Az intertemporális optimalizálás napjaink főáramú makromodelljeinek standard mikro-alapját képezi. E modellekre jellemző, hogy a fogyasztó a fennálló erőforrás-korlát mellett határoz időszaki fogyasztásainak (c_t) – és ezáltal megtakarításainak – nagyságáról úgy, hogy életpálya-hasznossága maximális legyen. A jövőbeli fogyasztás alapját a megtakarítás képezi, amely alapvetően a jövedelem termelését szolgáló tőke (k) formájában vihető át a következő időszakra (bemutatja például Cole et al. [1992], Bethlendi [2007], Maurer–Meier [2008]). A szemléletesség kedvéért álljon itt e modellkeret standard felírása, egyik alapalkalmazása (Ramsey-modell, Romer [2011] nyomán):

$$\max \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t * u(c_t) \quad (1.1.)$$

$$k_{t+1} = (1 - \delta)k_t + (y_t - c_t) \quad (1.2.)$$

$$y_t = f(k_t) \quad (1.3.)^1$$

Megjegyezhetjük, hogy kiinduló formájában az intertemporális optimalizálás sem ad a stilizált tényeknek megfelelő fogyasztási pályát, mivel „túlsimít”. Így viszont a megtakarítást jelzi jóval változékonnyabbnak annál, amit a gazdaságokra tett jellemző megfigyelések mutatnak.

E tömör áttekintés elegendő lehet, hogy érzékeljük a megtakarítás közgazdasági megközelítésének fő sajátosságait. Szembetűnő, hogy a megtakarítás a fogyasztás mellett nem jelenik meg közvetlen, saját tényezőkkel rendelkező döntésként. Ugyan – a végeredményt tekintve – az elszámolási azonosságokból is igaz, hogy adott jövedelem mellett a fogyasztásból következik a megtakarítás (azaz a jövedelem egy részének elfo-

1 A külön ki nem emelt jelölések: β : időpreferencia-paraméter, u : hasznosságfüggvény, δ : amortizáció paramétere, y_t : t -edik időszaki jövedelem (kibocsátás), mely az azonos időszaki tőkeállomány függvénye, és felhasználható fogyasztásra, valamint megtakarításra (megtakarítás = el nem fogyasztott jövedelem, $y_t - c_t$). Jól látszik, hogy az intertemporális optimalizálási probléma megoldása egy c_t értéksor (optimális fogyasztási pálya), amelyből „maradékelven” adódik a megtakarítás optimális pályája is.

gyasztásával a megtakarításunkról is „döntünk”), azonban az egyének döntései nem feltétlenül csak a fogyasztás irányából szülehetnek meg. A megtakarításnak lehetnek „autonóm” mozgatórugói, illetve a közte és a fogyasztás közti átváltás más feltételek mellett más megítélés alá eshet. E probléma végső általánosítása – nem meglepő módon – a fenti modellben megjelenő egyszerű hasznosságmaximalizáló viselkedés megkérdőjelezhetősége. Ennek kapcsán nemcsak a megtakarítás mechanikus kezelése, a fogyasztás számos befolyásoló tényezőjének rejtve maradása, hanem maga a (tökéletes) intertemporális optimalizálás feltevése is problémát okoz.²

Mindez nem jelenti azt, hogy az egyén végső megtakarítása ne adódhatna ténylegesen csak az általa előtérbe helyezett fogyasztási döntések eredőjeként. Sőt maga a fogyasztói társadalom a fogyasztásvezérelt döntések köré szerveződik. Nem kizárt ugyanakkor, hogy más gazdasági-társadalmi működés más domináns sémákra vezet. Ez kihatással lehet arra, hogy a megtakarítás „komplementer” modellezése mennyire használható keret a gazdaságok leírásában.

Ezért a tanulmány a következőkben olyan megközelítést alkalmaz, amely a fogyasztást és a megtakarítást külön is „élő” döntési területként, egymással kölcsönhatásban, a mindkettőre ható társadalmi-kulturális közegben kísérli meg jobban megérteni.

2. FOGYASZTÁS ÉS MEGTAKARÍTÁS VISELKEDÉSI KONTEXTUSBAN

A Kínában zajló gyors és átfogó változások a viselkedési megközelítés számos lehetséges szempontja közül azoknak a jelentőségét emelik ki, amelyek a fogyasztás és megtakarítás társadalmi-kulturális hátterére vonatkoznak. Ezek között a tanulmány három átfogó tényezőcsoportot azonosít: társadalomstruktúra és társadalmi mobilitás; a gazdasági fejlődés stádiuma, intézményi váltásai; kultúra (érték- és normarendszer). E kategóriákat természetesen nem lehet egymástól élesen elhatárolni.

A társadalmi tényezők között a szakirodalom kiemelten foglalkozott a referenciacsoportok hatásával. A jövedelem felhasználását nagymértékben befolyásolhatják az egyén azonosulási pontjai [Maurer–Meier 2008], ami – a fogyasztás oldaláról – testet ölthet a vebleni „hivalkodó fogyasztás” (*conspicuous consumption*) vagy az ennek megfelelő „lépést tartani a szomszédal” („*keeping up with the Joneses*”) jelenségben [Laurens 2006; Wisman 2009; Moav–Neemann 2012]. A fogyasztási javakkal kifejezett státusz, az annak megszerzésére, megtartására irányuló törekvés csökkentheti a megtakarítást. Az életciklus-optimalizálás formális kerete e hatás létezését cáfolja. A modellben a jelenbeli több „hivalkodó fogyasztás” ugyanis egyúttal kevesebb „hivalkodó fogyasztást” enged meg a jövőben, holott, ha a fogyasztó számára lényeges a társadalmi státusz, akkor azt a jövőben is meg akarja tartani [Maurer–Meier 2008; Romer 2011]. Ez az érvelés azonban a tökéletes racionalitás (előrelátás) talaján áll, a rövid távú orientáció eshetőségét nem

2 A modell az itt említett tényezők közül egyébként nyilván több elemmel is bővíthető, illetve egyes problémák kiküszöbölhetőek, ahogy arra a permanens jövedelem hipotézis kritikái nyomán sor is került [Romer 2011]. Így a hasznosságfüggvény alakjának megválasztásával elérhető például az óvatossági motívum megjelenése vagy egyes társas hatások működése. Részben az utóbbira mutat példát a 2. rész.

veszi figyelembe, ahogy a „hivalkodó fogyasztás” magasabb jövőbeli jövedelmet célzó befektetés-jellegét sem.³

Corneo-Jeanne [1998] nemcsak a státuszfogyasztás lehetséges megtakarítási hatását árnyalja, hanem összeköti azt a társadalmi szegmentáció fokával. Attól függően, hogy a státusz iránti vágy melyik életszakaszban jelentkezik, a viselkedés más hatással van a megtakarításra. Az életpálya elején jelentkező státuszfogyasztás csökkenti a megtakarítást, míg ha később kerül rá sor, akkor (kezdetben) növeli azt. Lényeges, hogy a szerzők modellje korlátozott információs, így a „hivalkodó fogyasztással” mint szignállal valós előny érhető el. Ebből fakad, hogy a társadalom rétegzettségének és a rétegek közötti átjárhatóságnak is szerepe van a kimenetre. Amennyiben a magas státuszúakra a társadalom feltörekvő rétegeiből nagy nyomás nehezedik, növelniük kell szignáljuk erejét, azaz fokozniuk kell a „hivalkodó fogyasztást”, hogy távol tarthassák a riválisokat. Noha ennek megtakarítási hatása – az előbbiek szerint – nem független az időbeli ütemezéstől, intuitíve világos, hogy a versengés előbb-utóbb a felhalmozott megtakarítások feléléséhez, illetve a megtakarítás csökkenéséhez vezet.

Az eddigiek maguk is inkább a fogyasztás felől közelítették a megtakarítást, *Wisman* [2009] viszont közvetlenül köti a megtakarítási hajlandóságot a társadalmi mobilitás észlelt lehetőségéhez. Az amerikai háztartások vonatkozásában megállapítja, hogy a megtakarítás mérséklődik azon erős meggyőződés hatására, hogy a társadalmi feljebbjutás ajtaja mindig nyitva áll. Ennek hátterében az erőfeszítések és az előrébb jutás között észlelt szoros kapcsolat húzódik meg, ami nyilván nem hagyja érintetlenül a fogyasztás szintjét sem (lehet magasabb, ami ráadásul szignál is). A vagyoni-jövedelmi tagozódás a rétegek megfelelő átjárhatóságával az előbbiek szerint visszább fogja a megtakarításokat.

Az említett társadalmi tényezők nyilvánvalóan összefüggésben állnak a helyi kultúrával, kollektív normákkal [Sen–Airiau 2007], illetve a nyugati gyökerűként ismert fogyasztás-orientációval. A kutatási gyakorlatban jól használható Hofstede-féle kultúradienziók segítségével megragadható néhány összefüggés [Hofstede 1979, 2011]. A kollektivisták típusú kultúra rendszerint a referenciacsoportok nagyobb hatásával, erősebb alkalmazkodási törekvéssel jár. A hatalmi távolság dimenzió befolyásolja a társadalmi mobilitást: a rétegek közti átjárás szempontjából nem közömbös, hogy a kultúrához tartozók mennyire fogadják el az egyenlőtlen helyzeteket, a függőségi viszonyokat [Hofstede–Bond 1988]. A bizonytalanságkerülés és az időorientáció dimenziók tartalmuk alapján szintén közvetlenül érintik a megtakarításra vonatkozó döntés alapösszefüggéseit, amilyen a jelen-jövő közötti átváltás, a jövőbeli kockázatok kezelése, a bizonytalan helyzetek redukálása vagy épp tűrése. Az engedékenység–korlátozás dimenzió pedig a fogyasztói társadalom jellemző jelenségeinek fogadtatása szempontjából bizonyulhat relevánsnak (igények kielégítése, impulzusvásárlás, az élet élvezete stb.).

Ugyan a kultúra alapvetően stabil képződmény, a generációk közötti módosulások feltárása lényeges, különösen átfogó társadalmi-gazdasági változások környezetében. Mint láttuk, a megtakarítás szempontjából az esetleges elmozdulások külön is érdeke-

3 A fogyasztó jövedelmi pályájában nem lehet „törés”: nem kerül diszkrét ugrással magasabb jövedelmi pályára azért, mert esetleg az addigi státuszfogyasztásának (és lecsökkentett megtakarításának) köszönhetően bekerült egy olyan csoportba, melynek révén új jövedelemszerzési lehetőségekhez jut.

sek, hiszen a korosztályok érintettségétől függően akár a felhalmozás növeléséhez, akár csökkentéséhez is vezethetnek.

A generációs viszonyok más aspektusai a jövedelem családon belüli elosztásának, az informális és formális ellátórendszereknek, a hitelcsatornáknak és a gazdasági fejlődés ezekre kifejtett hatásának kérdéseire is elvezetnek. A megtakarítás szintjét befolyásolják az egyén (kis)közösséggel szembeni kötelezettségei, s az is, hogy a kötelezettségek és igények ellátásához mennyit kell társadalmi tőkébe fektetnie [Moav–Neemann 2012; Banerjee–Duflo 2007]. Az utóbbi fontos lehet az informális hitelcsatornához való hozzáférésben, ha a formális pénzügyi közvetítés nem működik vagy a háztartás számára elérhetetlen. E ponton a permanens jövedelem hipotézis fontos kritikájához jutunk el. A fogyasztássimító pálya csak akkor merülhet fel lehetséges viselkedési mintaként, ha megvalósítható: azaz a szükségesnél alacsonyabb pillanatnyi jövedelem esetén az életpálya bármely pontján sor kerülhet hitelfelvételre. Amennyiben azonban likviditási korlát áll fenn, a korlátos háztartások fogyasztása alacsonyabb, megtakarítása pedig kényszerűségből magasabb lehet a kívántnál [Lee–Sawada 2010]. A likviditási korlátos és nem korlátos háztartások módszertanilag megfelelő összehasonlítása fontos információval szolgálhat a likviditási korlát hiányában jelentkező fogyasztási hajlandóságra.

A különböző családmodellekre, a piacok kiterjedésére közismerten hatással van a gazdasági növekedés, a hozzá kapcsolódó iparosodási-urbanizációs folyamat. E tényezőket is idő- és térbeli változásukban érdemes tehát vizsgálni, különösen, ha az elemzés tárgya az elmúlt időszak egyik legmagasabb növekedését produkáló Kína.

3. KULTURÁLIS SZÖVET ÉS GENERÁCIÓS VÁLTÁSOK KÍNÁBAN – MEGTAKARÍTÁSI NÉZŐPONTBÓL

Ha ma Kínával foglalkozunk, akkor az ország életének olyan időszakát elemezzük, amikor az minden eddiginél fokozottabban szembesül a külső (globális) fogyasztói minták és értékek rendszerével. Az 1978-ban kezdődött piacositás egyre nagyobb nyitottságot hozott a világgazdaság termékei és médiatartalmai iránt. Ezek tömeges fogyasztása azért vált lehetővé, mert Kína a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdaságává lépett elő, ahol igen rövid idő alatt 700 millió lakost emeltek ki a szegénységből [Blau 2016; Yuan et al. 2012]. Mindezt rohamos urbanizáció és – különösen a keleti partvidéken – gigavárosok kialakulása kísérte: a városi népesség aránya 1980-2016 között több mint duplájára nőtt, és jelenleg 45%-on áll [Nie–Palmer 2016; Li et al. 2016]. A városiasodás üteme ráadásul pillanatnyilag is gyorsul [Chang 2016]. A városok gazdasági erejét jól mutatja, hogy a Kínai Kommunista Párt tudatos politikájának eredményét is tükröző, növekvő létszámú jövedelmi középréteg alapvetően a városokba koncentrálódik [Kozjek-Gulyás 2013].

A kínai növekedés az utóbbi évtizedekben döntően beruházás- és exportvezérelt volt, ugyanakkor a Kínai Kommunista Párt a stabilitás fenntartása és hatalma szilárdságának folyamatos biztosítása érdekében a hetvenes évektől célul tűzte ki az egyének életkörülményeinek javítását, illetve – némileg újabban – konkrétan a belső fogyasztási hányad emelését [Li et al. 2016]. Ez – néhány más szocialista rezsim taktikájához hasonlóan – azzal járt, hogy az emberek szemében a saját egyéni gyarapodás, a privát

előrejutás nagyobb hangsúlyt kapott a korábbiakhoz képest az élet más szegmenseivel szemben. „Kína modern történelmének nagy részében a lakosság arra koncentrált, hogy anyagiakkal jól ellátott, kényelmes életet építsen ki maga számára” [Blau 2016].

Ez persze messze nem jelenti azt, hogy az életszínvonal-emelkedés az ország minden lakosát egyformán érintette volna. Kínában tipikusan nagyok a regionális különbségek, így nemcsak általában a város és a vidék, hanem a nyugati, belső területek és a keleti partvidék eltérő fejlettségéről is beszélnünk kell. A különböző jövedelmi rétegek arányának meghatározása a sok helyen sokféleképp alkalmazott szempontok és számhatárok miatt nem mindig egyértelmű. Mindenesetre a nemzetközileg gyakran használt napi 1 dolláros szegénységi vonal alá napjainkban a vidéki Kína háztartásainak 17%-a esik. Ez a hányad majdnem megkétszereződik (32%), ha a jövedelmi limitet mindössze fél dollárral emeljük [Yuan–Xu 2015]. A jelentős szegénység mellett a különböző statisztikák ugyanakkor – a bizonytalanságok, eltérések ellenére is – meglehetősen nagyok mutatják a középosztály arányát. A teljes népességben ez körülbelül 25%-ra tehető, a városi lakosságon belül viszont magasabb [Kozjek-Gulyás 2013]. A középosztályt, illetve az azt felülről kiegészítő „új burzsoáziát” kiemelten kell kezelni a megtakarítás mintáira irányuló kutatásban, mivel helyzeténél fogva ez a réteg a közvetlen észlelője a globális fogyasztói kultúra jelenségeinek, sőt a jövő még nem ismert, „sajátosan kínai” arculatának fontos formálói is ők. Utóbbi azért is jelenthető ki, mert „miközben Kína előregszik, a középosztály fiatalodik” [Blau 2016]. A középosztállyal jelentősen átfedő városi népesség majdnem fele 35 év alatti. Mellettük persze a szegényebb, vidéki népesség fogyasztási-megtakarítási motivációiról sem szabad megfeledkezni, mivel az általuk képviselt nagyságrend a makroadatokra érdemi formáló erővel bír.

A továbbiakban a megtakarítás pályájának áttekintését a kultúrában gyökerező értékek, attitűdök elemzése követi, a felvázolt politikai-társadalmi-jövedelmi változásokkal összefüggésben.

1978-tól a liberalizáció nyomán az aggregált megtakarítás szerkezete megváltozott: a hangsúly a kormányzati megtakarításokról áthelyeződött a háztartások megtakarításaira [Qian 1988]. A háztartások oldalán a korábbiakhoz képest több tényező ösztönözte a megtakarítást. A jövő kiszámíthatósága csökkent, különösen a vidéki földműves lakosság számára, melynek jövedelme a piacositás nyomán egyre inkább olyan tényezők függvényévé vált, mint a piaci kereslet, az időjárás, a munkaszervezés hatékonysága. Emellett vidéken már ekkor jelentős megtakarításokat követelt a lakhatás. A városokban a megélhetés az állami, nagyvállalati állások révén és a lakáskörülmények akkori megoldottsága miatt részben stabilabb maradt, ugyanakkor a teljes népességet érintette a tradicionális védőhálók (gondoskodó, szocialista típusú vállalat, nagycsalád) leépülése [Kürthy 2012]. Mindezek miatt a nyolcvanas évek első felében a rendelkezésre álló jövedelemhez mérten 30% fölé emelkedett a háztartások megtakarítása. (Összehasonlításképpen: az OECD adatai szerint az USA-ban ekkoriban 10% körül mozgott ez az érték.⁴)

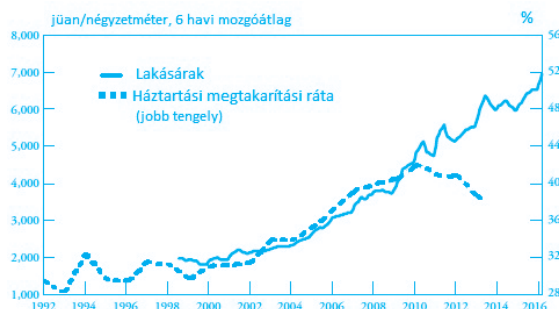
4 OECD Data, National Accounts at a Glance, Household Savings, Total, % of household disposable income, 1975-2015. <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm> Letöltés ideje: 2017.02.26.

Qiang [1988] megállapítása szerint a nyolcvanas évek első felére jellemző, 30%-ot meghaladó megtakarítási rátájával Kína mind az „átlagos fejlett”, mind az „átlagos fejlődő ország” megtakarítási arányát felülmúlta.

Az emelkedéshez az előbbieket értelmében elsősorban a vidéki háztartások járultak hozzá. A városi megtakarítások enyhébb növekedésében pedig már ekkor szerepet játszott a tartós fogyasztási javak megvásárlásának szándéka [Qian 1988].

Mint az 1. ábrán látható, a kilencvenes évekre a megtakarítás óvatossági motívuma az átmenet kezdeti kiemelkedő bizonytalansága után mérséklődött. A növekvő jövedelmek, az urbanizáció és a városiak magasabb – sőt épp ekkortól lendületet vevő – fogyasztási kiadási rátája a megtakarítások némi csökkenéséhez vezetett [Nie–Palmer 2016]. Ugyan a háztartások átlagos reál fogyasztási kiadásában inntól csökkenés nem következett be, sőt a városi átlagban érdemi emelkedést figyelhettünk meg már 2002 környékén is, ettől az évtől a megtakarítások ismét növekedni kezdtek. Jövedelmi részarányuk 2010-ig ütemesen emelkedett, elérve egészen a 42%-os hányadot.

1. ábra: A kínai háztartások megtakarítása a rendelkezésre álló jövedelem arányában, 1992-2013.

Forrás: Nie, J. – Palmer, A. (2016):

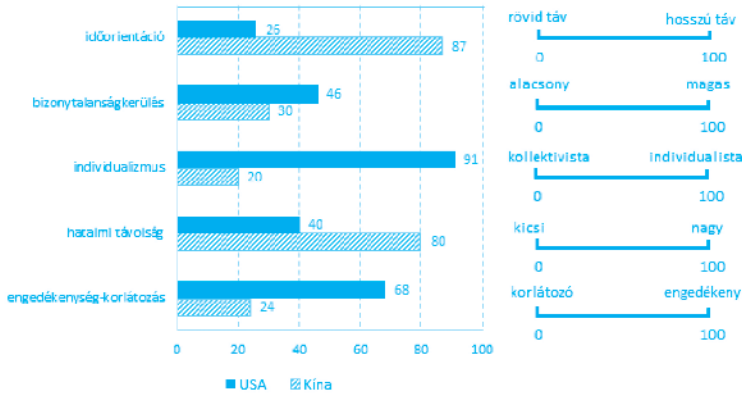
„Consumer Spending in China: The Past and the Future” *Economic Review* 2016(Q3): 35.

A megtakarítási fejlemények szorosan összekapcsolódtak a városi lakhatás feltételeinek változásával, az 1998-as lakásprivatizációval, amely a lakásárak felfutását hozta (1. ábra), mert sokakat indított arra, hogy saját lakást szerezzenek maguknak akár növekvő áron is. A lakástulajdon napjainkban a középosztályhoz tartozás egyik legfontosabb meghatározója, illetve a réteg kényelmének fő záloga [Kozjek-Gulyás 2013]. Ugyanakkor a lakhatásból fakadó megtakarítási impulzus mára kevésbé erős, mivel a fiatal generáció „egyke” tagjai számára legtöbbször már adott a nagyszülők, szülők által vásárolt lakás, sőt második lakás [Nie–Palmer 2016]. 2010 óta a megtakarítási ráta csökkenő irányt vett, bár ehhez a megfigyeléshez egyelőre csak néhány év adata áll rendelkezésre. Mindenesetre a mögöttes tényezők alábbi vizsgálata nem mond ellent annak, hogy a megtakarítási hányad mérséklődése a fogyasztás aktív felívelésének köszönhető, és nem pusztán a kínai beruházás és export lassulásának technikai következménye.

A fogyasztás-megtakarítás váltás lehetséges esélyei teljes körűen csak a kulturális minták figyelembe vételével közelíthetők. Bizonyos megkerülhetetlen peremfeltételek (pl. demográfiai) mellett középtávon a kollektív értékítéletek bizonyulhatnak döntőnek a 2010 óta kirajzolódó irány megtartásában vagy „korrigálásában”.

A kínai kultúra elsődleges alapjai a konfuciuszi tanítások⁵, melyek lényege a hierarchikus kapcsolatok elfogadása, a család központi szerepe, a belső harmónia, a szorgalom és a takarékoság [Hofstede–Bond 1998; Podoshen et al. 2011; Sun et al. 2014]. A kínai világkép az életet alapvetően kötelességként festi le, melyben az egyénnek kontrollálnia kell személyes vágyait, impulzusait. Erre utal, hogy az engedékenységek-korlátozás kultúradimenzióban Kína a korlátozást képviselő skálavéghez esik közel. (A Hofstede-féle indexértékeket – az USA-val összevetésben – a 2. ábra foglalja össze.)

2. ábra: A kínai kultúra összehasonlító értékelése a Hofstede-dimenziók mentén

Forrás: Saját szerkesztés a geert-hofstede.com és a www.geerthofstede.eu honlapok adatai alapján, melyek Hofstede és kutatótársainak 2010-es munkájából közölnek adatot (Hofstede, G. – Hofstede, G. J. – Minkov, M. (2010): *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill USA, 3. kiadás). Az értelmezést dimenzióként a jobb oldali skálák segítik. Lekérdezve: 2017.03.03.

A „jólét” hagyományos kínai értelmezése az az állapot, amikor a közösség tagjaként mindenki egyenlőképp részesül a szükséges javakból [Kozjek-Gulyás 2013]. Mindezekből következően „a hivalkodó fogyasztás tabu” [Hofstede–Bond 1998:8]. E tipikusnak vélt konfucianus értékítélet ugyanakkor önmagában akár félrevezető is lehet. Miközben a fogyasztást a státusszal és a boldogsággal összekapcsoló materializmust a Nyugathoz szokás kötni, nem jelenthető ki teljesen egyértelműen, hogy a keleti kultúrákban idegen és új keletű lenne a hasonló gondolkodás [Brannen 1992; Featherstone 2014].

A kínai kultúra kulcselemeinek vizsgálata az anyagi javak megszerzésének, birtoklásának árnyaltabb szerepére mutat rá, mint azt a konfucianizmus sematikus képe sugallja. A kínai alapértékek három fogalom köré csoportosulnak [Sun et al. 2014; Podoshen et al. 2011]: megbecsültség (*mianzi/mien-tsu*); harmónia; személyes kapcsolatok (*guanxi*). A *mien-tsu* a reputációt, a hitelességet, a mások általi elismertséget jelenti – az egyén arra vágyik, hogy a csoport részének tekintsék. Ezzel szorosan összefügg a kapcsolatok kölcsönösségét kifejező *guanxi*. Mindkét érték a kínai gondolkodást meghatározó

5 A konfucianizmuson kívül a vele sok tekintetben összefüggő taoizmus, továbbá a buddhizmus és szívet-szerűen az iszlám és a kereszténység is befolyásolta a kínai kultúrát/a lakosság egyes részeinek kultúráját.

„interdependens énré” vezet vissza: az egyén döntően társadalmi relációkon keresztül határozza meg önmagát. Sun et al. [2014] feltáró jellegű kutatása szerint a *mien-tsu* és a *guanxi* pozitív kapcsolatban áll a materializmussal. Az anyagi javakhoz tehát kötődik érték, csak a nyugatihoz képest más háttérrel, hangsúllyal. Az elfogadásra törekvés, a csoportkonform viselkedés, a személyes jóhír kifejezése ösztönzi a szimbolikus, illetve a mások által is választott javak fogyasztását. A kutatás ugyan kimutatja, hogy a fogyasztás nyugati, egyéniségkifejező motívuma napjainkban is kevésbé elfogadott Kínában, ez azonban témánk szempontjából mellékes, mivel látható, hogy a kollektív indíttatás szintén magában hordozza a fogyasztás felívelésének lehetőségét. A konformitási dinamika viszonylag könnyen teret adhat a normák hangsúlyeltolódásának, a takarékosággal szemben a lépéstartó fogyasztás relatív fontosságának [v. ö. Chan–Zhang 2007].

Magát a materialista gondolkodást Kínában a maói kommunizmus és az akkori szűkösség, majd – mint láttuk – a piaci nyitás kapcsán előtérbe helyezett tengeri „pragmatizmus” és a szegénységből való kitörés perspektívája is előmozdították [Sun et al. 2014]. A generációk eltérő tapasztalatai nyomán a szakirodalom jelentős változásokat tárt fel az értékekben és attitűdökben. Az 1980-as évek fiataljaihoz képest a mai kínai (városi) ifjúság sikerorientáltabb és sokkal nyíltabban keresi a jólétet [Chan–Zhang 2007]. A mai tizen-, huszoneves korosztály elsőként nőtt fel szabad piaci környezetben: életükben a nyugati gyökerű fogyasztói kultúra elemei, a meggazdagodott rétegek új szerepmódelljei fokozottan jelen vannak [Durvasula–Lysonski 2010]. E generáció jelentős része már egyáltalán nem tapasztalta meg az állandó nélkülözést. Ráadásul az egykepolitika miatt a nagyszülők, szülők figyelme és minden anyagi erőforrása ezekre a gyerekekre irányult [Blau 2016; Yuan et al. 2012]. A felmenő családtagok sajátos „életciklus-optimalizálásának” eredménye, hogy sok fiatal számára jelentős vagyoni háttér áll rendelkezésre a meglévő lakás formájában vagy épp a (külföldi) tanulmányok, utazások, divat- és technológiai cikkek finanszírozási forrásaként. A nagyszülők, szülők esetében – a kultúra hagyományos jövőorientációjával összefüggésben (2. ábra) – a megtakarítások az életpálya első felében jelentkeztek. Ezzel szemben a mai ifjúság már az életpálya elején magasabb fogyasztási standarddal találkozhat. Corneo–Jeanne alapján ez a megtakarítások csökkenését jelenti – legalábbis amennyiben a fogyasztási impulzus a rövidebb táv felértékelődésével is együtt jár.

A rövid távú szemlélet a társadalmi változások kényszere is lehet. A piaci viszonyok, a növekvő kiadási igények (pl. taníttatás, egészségügyi ráfordítások, lakás, autó fenntartása), a jól képzettek arányának emelkedése miatt fokozódik a versengés a gazdasági-társadalmi erőforrásokért [Han 2016]. Kínában az utóbbi évtizedekben jelentősen nőtték a társadalmi különbségek – a középosztály, valamint az úgazdag réteg kiemelkedése viszont egyúttal azt mutatja, hogy van lehetőség a társadalmi mobilitásra. Noha egy kultúra nagy hatalmi távolsága (2. ábra) azt is jelenti, hogy az egyének aspirációi nem mutathatnak túl a „rangjukon”, az urbanizációs és jövedelmi fejlemények Kínában relativizálni látszanak a társadalomban elfoglalt hely kötöttségét. A Corneo–Jeanne cikk tanulsága szerint a társadalmi szegmensek átjárhatósága, a magasabb státuszért folytatott verseny pedig csökkenti a megtakarításokat, ahogy egyre nagyobb hangsúly helyeződik a szignalizációra. A középosztályhoz tartozásnak ma Kínában is megvannak a jellegzetes fogyasztási cikkei („négy fontos tárgy”): gépkocsi, mobiltelefon, számítógép, klímaberendezés [Kozjek–Gulyás 2013]. A fiatalok körében pedig a legújabb divatcik-

kek, a sminkes és különböző luxusjavak gyakran eszközei a csoportnormák követésének [Sun et al. 2014].

Podoshen et al. [2011] kutatásában a kínai fiatalok materialista beállítódása majdnem az összes vizsgált vonatkozásban felülmúlta az amerikaiakét. A szerzők mind Kínában, mind az USA-ban városi fiatalok mintáján végeztek adatfelvételt. Töbdtételes skálák alkalmazásával megállapították, hogy a kínai fiatalok inkább egyetértettek azzal, hogy életük boldogabb lenne, ha megkaphatnának bizonyos, pillanatnyilag hiányzó javakat. Emellett fontosabbnak bizonyult számukra azoknak a dolgoknak a birtoklása, amelyek elismerést váltanak ki másokból. Ezek az eredmények a fogyasztással kapcsolatos attitűd gyors változására engednek következtetni, mivel kissé korábbi kutatásokhoz képest is érdemben erősebb materialista orientációt mutatnak. *Schaefer et al.* 2004-ben még gyengébbnek találta az anyagiak szerepét az akkori kínai tinédzserek körében Japán és amerikai társaikhoz képest. A mintavételi hiba természetesen nem zárható ki, továbbá fontos adalék, hogy Schaefer és társai Kína belső területein kutattak; mindazonáltal a generációs attitűdök fejlődési irányára ezzel együtt is jelzésértékű lehet az eltérés. A 2004-ben tizenéves korosztály tagjai közül Belső-Kínából is egyre többen kerültek, kerülnek a partvidék városaiba, egyetemeire, miközben maguk a nyugati területek is nyitottabbá válnak.

A Hofstede-kultúraindexek értékei – a kultúrák viszonylagos stabilitásából és a kutatás folyamatosságából adódóan – aktuális, áttekinthető képet adnak a kultúrák értékészletéről. Az eddigiiek alapján ugyanakkor amellet érvelhetünk, hogy a kínai fiatalokat ma e „nagyotálhoz” képest érdemben eltérő és kevésbé statikus beállítódás jellemzi. Az elmúlt időszak társadalmi jelenségei abba az irányba hatnak, hogy a státuszbeli egyenlőtlenségek kevésbé elfogadottak, legyűrhetőbbek; a felfelé törekvéssel nagyobb jólét, az élet nagyobb élvezete engedhető meg. A nyugati típusú individualista motívum is erősödhet, de a kutatások szerint töretlen kollektív megfelelni akarás enélkül is katalizátora lehet a (sajátos) „hivalkodó fogyasztásnak”. A jelen jövőhöz mért jelentősége ekkor emelkedik, a megtakarítás hagyományos imperatívusza tompul. Mindezek alapján nem zárható ki, hogy középtávon a kínai fogyasztás érzékenyebben mozogjon együtt a pillanatnyi jövedelemmel, legalábbis a tekintetben, hogy a pótlólagos jövedelmeket keletkezésükkor inkább elfogyasztják. Az alacsonyabb háztartási vagyonefelhalmozás egy esetleges jövedelemcsökkenés esetén pedig akadálya lehet a fogyasztás szinten tartásának.

A képbe itt több irányból belép a hitelfelvétel kérdése. Egyrészt a fogyasztási ösztönzöttség felvetheti az azonnali eladósodás lehetőségét, másrészt az egyén számíthat arra, hogy a jövőben lesz módja szükség esetén hitelfelvételre. E várakozás kapcsolatban áll a „szignalizációs beruházások” várt megtérülésével. Így a jelenbeli költséket mind a szülők, mind a fiatalok részéről igazolhatja a megszerzhető társadalmi tőke, az abból fakadó jobb jövedelmi helyzet és hitelképesség reménye [v.ö. Wisman, 2009; Banerjee–Duflo, 2007].

Kérdés azonban, hogy a fogyasztás növelését célzó hitelek – azaz a negatív megtakarítás! – vállalását a körülvevő kulturális közeg megengedhetőnek minősíti-e. Ez biztosan olyan kritikus pont, amelyre a hagyományos konfuciánus értékek visszahathatnak. A hitelekhez kötődő kockázatészlelésnek szintén szerepe van. A kockázatvállalás iránti attitűdre igen eltérő kutatási eredményeket találunk Kína vonatkozásában. *Hofstede* szerint (2. ábra) viszonylag alacsony bizonytalanságkerülés jellemző, ami a több kimenetű

helyzetek türését, vállalkozó szellemet jelent. Korábban azonban *Fernandez et al.* [1997] olyan országokra végezte el a dimenziók vizsgálatát, amelyek a Hofstede-adatok között akkor még nem szerepeltek. Az általuk használt mintán Kínára erős bizonytalanságke-rülést, alacsony kockázattürését mutattak ki.

Az e tekintetben ellentmondó kultúravizsgálatokhoz képest közvetlenebb következtetés vonható le a hitelkártya-használat egy viszonylag friss tanulmányából. *Malhotra et al.* [2010] adatai szerint a hitelkártyák, ezzel együtt a hitelkártya-kintlévőségek és a törlesztési elmaradások is gyors növekedést produkáltak Kínában a kutatás időszakában. A szerzők döntő részt 35 év alatti, shanghai-i hitelkártya-tulajdonosok mintáján elemezték a kártyahasználat és egyes attitűdváltozók összefüggéseit. A pénz iránti attitűd erő-presztízs komponense a megkérdezettek között pozitívan korrelált a hitelkártyakeret kihasználásával. Ez megerősíti a korábbi megállapítást, miszerint a társadalmi befolyás, státusz, az ezek iránti vágy az anyagi javakon keresztül (is) kifejezésre jut. Ennek eléréséhez az érintett fiatalok hajlandóbbá válnak a hitelkártya használatára. Ez figyelemre méltó eredmény, mivel *Durvasula-Lysonski* [2010] a pénz erő-presztízs dimenziójának erős érvényesülését állapította meg a kínai fiatalok körében. A pénz ugyanakkor részben bizalmatlanság és frusztráció forrásaként is megjelent, ami a társadalomban létező értékítéletek aktuális ellentmondásosságára utalhat vissza. *Malhotra* és társainak munkájában a „megtartóztatási attitűd”, illetve az attitűdök kognitív komponense negatív kapcsolatban állt a hitelkártya-használattal. Amikor az egyén több ismerettel rendelkezett a kártyáról, inkább mellőzte a hitelfelvételt. Ezekben az esetekben nem zárható ki, hogy a tudatos figyelmen keresztül a neveltetés során többé-kevésbé elsajátított hagyományos normák léptek működésbe.

Míg a városi, fiatal középosztály körében az előbbieket szerint vannak jelei a fogyasztási hitelezés felfutásának, a vidéki háztartások kapcsán a hitelkorlátok szerepét érdemes speciális szemszögből vizsgálni. A fejlődő országokat gyakran érintő likviditási korlátok elemzése érdekességeket tárhat fel az érintettek vágyott fogyasztási szintjére, a látens hitelkeresletre, így összességében a megtakarítás várható mintáira vonatkozóan. Kína kapcsán is számos cikk foglalkozik a vidéki likviditási korlátokkal. Ezek az eredmények hasznos betekintést nyújtanak abba, hogy a fent bemutatott változások milyen nyomokat hagyhattak a városokon kívül.

Li et al. [2016] reprezentatív vidéki mintájában a háztartások 55%-a bizonyult legalább részben likviditási korlátosnak. E lakosok akadályoztatás hiányában hitelt, illetve több hitelt vettek volna fel. A hitelcélok a cikk nem mutatja be, így nem kizárt a fogyasztási motívum sem. Közvetetten a hitelre, a fogyasztás iránti hajlandóságra utalhat, hogy a kutatásban a likviditási korláttól sújtott háztartás fogyasztási kiadásai *ceteris paribus* átlagosan 7,34%-kal alacsonyabbak voltak a nem korlátos háztartásénál. Ez egyfajta tükörképe *Lee-Sawada* [2010] hasonló társadalmi-gazdasági közegben kapott eredményeinek (vidéki Pakisztán), megerősítve, hogy likviditási korlát híján a háztartások óvatossági megtakarításai várhatóan mérséklődnek. Változatlan intézményi környezetben összességében a magasabb jövedelem az, amely a háztartás számára a likviditási korlátok enyhülését hozza [Li et al. 2016]. A magasabb jövedelem ráadásul inkább együtt jár a kockázatelutasítás mérséklődésével is [Pang et al. 2016]. Utóbbi kutatásban a fejlettebb Chongqing tartományból származó véletlen minta viszonylag alacsony kockázatkerülési arányt mutatott (33%). Azoknál a farmereknél, akik nem tartoztak ebbe

a kategóriába, jelentősebb volt az életszínvonal-növelő hitelek kereslete. Az életminőség javítására vonatkozó készítés ugyanakkor a kockázatkerülőknél is megjelent. A hitelfelvételtől való tartózkodást az összes érintett 16%-ánál a megszegyenüléstől való félelem, 7%-nál az esetleges fizetési mulasztásért járó „kemény büntetéstől” való félelem (is) indokolta. Utóbbi számok figyelemre méltóak a tradicionális kultúra befolyása tekintetében. A tanulmányok viszont összességében inkább azt támasztják alá, hogy a jövedelem növekedése a vidéki Kína zártabb térségeiben is magával hozza a pillanatnyi életszínvonal felértékelődését és bizonyos megtakarítási motívumok tompulását.

E tanulmány célja a világgazdasági folyamatokat befolyásoló kínai megtakarítások legújabb mintáinak felderítése volt. A modernizáció fejleményei – mint láttuk – több impulzust is adnak a megtakarítás csökkenéséhez, a legutóbbi évek adataiban is látszó mérséklődést ugyanakkor bizonytalanság övezi. Eredményeink szerint ennek végső magyarázata, hogy maga a kulturális-társadalmi közeg van többirányú mozgásban. A hagyományos kínai kultúra több eleme is katalizálhatja a fogyasztásorientált, materialista értékrend áttörését, miközben más tradicionális elemek mély beágyazottságuknál fogva ellene hathatnak annak. A városiasodással, a gazdasági növekedéssel, a fiatalok sajátos helyzetével párhuzamosan növekszik a megtakarítások tartós visszaesésének esélye. A hagyományokon túl ugyanakkor a szociális biztonság továbbra is fejletlen rendszerei, a kedvezőtlen demográfiai tények és a szülők iránt viselt felelősség nyomása e várakozás tekintetében szintén meglepetéseket okozhatnak.

ÖSSZEGZÉS

A meghatározó gazdaságok továbbra is egyoldalú külső pozíciói és a Kínában megindult gyors gazdasági-társadalmi változások nyomán kérdésként vetődik fel, milyen tényezőkön múlik az ázsiai nagyhatalom tartós finanszírozási képességének megmaradása. Kína az elmúlt évtizedek jelentős megtakarításai, a beruházás- és exportvezérelt növekedés után fordulóponthoz érkezik. A növekedés lendületének fenntartója a pártvezetés által is megcélzott magasabb belső fogyasztás lehet. A statisztikák szerint a megtakarítás az utóbbi években kissé alacsonyabb szintre került. Trendszerű csökkenést valószínűsíteni viszont csak igen bizonytalanul lehet, aminek oka a kulturális-társadalmi változások komplexitása és egymásnak feszülő erői.

A jövő fontos alakítója a növekvő, többségében városi, fiatal középosztály, melynek tagjai már a szabad piac és a globális fogyasztói kultúra közegében nőttek fel, legalább viszonylagos jólétben, családjuk osztatlan figyelmét és erőforrásait élvezve. A társadalmi kötöttségek és a hagyományos konfuciánus értékek egy része kevésbé közvetlen számukra, miközben csoportkonform – de akár individualista – törekvéseikből adódóan a fogyasztás egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az életükben. Az empirikus kutatások a fiatalok materialista beállítódásának jelentős erősödését mutatják, ami a hitelfelvétel növekedésében is éreztetheti hatását. Eközben persze a hagyományos kultúra befolyása és „korrigáló” ereje megjósolhatatlan. Annál is inkább, mivel Kínát hatalmas regionális különbségek jellemzik, és a vidéki területeken a tradicionális értékészlet továbbra is meghatározó. A fogyasztási és hitelfelvételi attitűdök vizsgálata azt mutatja, hogy a

jövedelemnövekedéssel és a modernizációval vidéken szintén oldódhat a megtakarítási készlet. A képet azonban a szociális ellátórendszerek fejletlensége és a demográfia tényei tovább árnyalják.

IRODALOM

- Banerjee, A. V. – Duflo, E. (2007): „The Economic Lives of the Poor.” *Journal of Economic Perspectives*, 21(1): 141–167.
- Bethlendi, A. (2007): „A hitelpiac szerepe a hazai háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseiben.” *Közgazdasági Szemle*, 54(12): 1041–1065.
- Blau, R. (2016): „The New Class War – Special Report on Chinese Society.” *The Economist*, 2016. július 9. <http://www.economist.com/news/special-report/21701653-chinas-middle-class-larger-richer-and-more-vocal-ever-threatens> Letöltve: 2017.02.18.
- Bracke, T. – Bussiere, M. – Fidora, M. – Straub, R. (2010): „A Framework for Assessing Global Imbalances.” *The World Economy*, 33(9): 1140–1174.
- Brannen, M. Y. (1992): „Cross-Cultural Materialism: Commodifying Culture in Japan.” in: Rudmin, F. W. – Richins, M. (szerk.): *Meaning, Measure and Morality of Materialism*. Provo, UT. <http://www.acrwebsite.org/volumes/12211/volumes/sv08/SV-08> Letöltve: 2017.03.02.
- Chang, R. (2016): *Here's What China's Middle Classes Really Earn – and Spend*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-09/here-s-what-china-s-middle-class-really-earn-and-spend> Letöltve: 2017.02.18.
- Chan, K. – Zhang, C. (2007): „Living in a Celebrity-Mediated Social World: The Chinese Experience.” *Young Consumers*, 8.2: 139–152. http://repository.hkbu.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?article=1098&context=coms_ja Letöltve: 2017.03.04.
- Cole, H. L. – Mailath, G. J. – Postlewait, A. (1992): „Social Norms, Savings Behavior and Growth.” *Journal of Political Economy*, 100(6): 1092–1125.
- Corneo, G. – Jeanne, O. (1998): „Social Organization, Status, and Savings Behavior.” *Journal of Public Economics*, 70: 37–51.
- Durvasula, S. – Lysonski, S. (2010): „Money, Money, Money – How Do Attitudes Toward Money Impact Vanity and Materialism? The Case of Young Chinese Consumers.” *Journal of Consumer Marketing*, 27(2): 169–179.
- Featherstone, M. (2014): „Luxury, Consumer Culture and Sumptuary Dynamics.” *Luxury*, 1(1): 47–69.
- Fernandez, D. R. – Carlson, D. S. – Stepina, L. P. – Nicholson, J. D. (1997): „Hofstede's Country Classification 25 Years Later.” *The Journal of Social Psychology*, 137(1): 43–54.
- Han, J. (2016): *Why China's Middle Class Is Suddenly Being Squeezed*. *Worldcrunch*. <http://www.worldcrunch.com/culture-society/why-chinaas-middle-class-is-suddenly-being-squeezed> Letöltve: 2017.02.20.
- Hofstede, G. (1979): „Value Systems in Forty Countries: Interpretation, Validation, and Consequences for Theory.” In: Eckensberger, L. H. – Lonner, W. J. – Poortinga, Y. H. (szerk.) *Cross-Cultural Contributions to Psychology*. Swets and Zeitlinger, Lisse.

- Hofstede, G. (2011). „Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context.” *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1).
<http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=orpc> Letöltve: 2017.02.25.
- Hofstede, G. – Bond, M. H. (1988): „The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth.” *Organizational Dynamics*. 16(4): 5-21.
- Kozjek-Gulyás, A. (2013): „A kínai középosztály Kínában.” *Társadalomkutatás*, 31(3): 284-303.
- Kürthy, G. (2012): *Globális egyensúlytalanságok – Elméleti és történeti megközelítés*. Doktori disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Laurens, R. (2006): „An Economic Psychological Approach to Herd Behavior.” *Journal of Economic Issues*.
- Lee, J. – Sawada, Y. (2010): „Precautionary Saving Under Liquidity Constraints: Evidence from Rural Pakistan.” *Journal of Development Economics*. 91(1): 77-86.
- Li, C. – Lin, L. – Gan, C. (2016): „China Credit Constraints and Rural Households’ Consumption Expenditure.” *Finance Research Letters*. 19: 158-164.
- Losoncz, M. (2017): „A növekedési pályaváltás és a gazdasági kormányzás dilemmái Kínában.” *Hitelintézeti Szemle*. 16(különszám): 21-49.
- Malhotra, N. K. – Wang, L. – Lu, W. (2010): „Demographics, Attitude, Personality and Credit Card Features Correlate With Credit Card Debt: A View from China.” *Journal of Economic Psychology*, 32: 179-193.
- Maurer, J. – Meier, A. (2008): „Smooth It Like the ’Joneses’? Estimating Peer-Group Effects in Intertemporal Consumption Choice.” *The Economic Journal*. 118(527): 454-476.
- Moav, O. – Neeman, Z. (2012): „Saving Rates and Poverty: The Role of Conspicuous Consumption and Human Capital.” *The Economic Journal*. 122(563): 933–956.
- Nie, J. – Palmer, A. (2016): „Consumer Spending in China: The Past and the Future.” *Economic Review*. (Q3): 25-49.
<https://www.kansascityfed.org/~media/files/publicat/econrev/econrevarchive/2016/3q16niepalmer.pdf> Letöltve: 2017.02.25.
- Obstfeld, M. (2012): *Does the Current Account Still Matter? NBER Working Papers, No. 17877*. <http://www.nber.org/papers/w17877> Letöltve: 2016.01.08.
- Pang, X. J. – Kuang, Y. W. – Gong, X. H. (2014): „Rural Household’s Risk Attitude and Credit Rationing: The Case of Chongqing in China.” *American Journal of Industrial and Business Management*. 4: 728-738.
- Podoshen, J. S. – Li, L. – Zhang, J. (2011): „Materialism and Conspicuous Consumption in China: A Cross-Cultural Examination.” *International Journal of Consumer Studies*, 35 (2011), pp. 17-25.
- Qian, Y. (1988): „Urban and Rural Household Saving in China.” *International Monetary Fund Staff Papers*. 35(4): 592-627.
- Romer, D. (2011): *Advanced Macroeconomics*. McGraw-Hill, New York
- Roubini, N. – Setser, B. (2005): *Will the Bretton Woods 2 Regime Unravel Soon? The Risk of a Hard Landing in 2005-2006*. <http://pages.stern.nyu.edu/~nroubini/papers/BW2-Unraveling-Roubini-Setser.pdf> Letöltve: 2016.01.08.

- Schaefer, A. D. – Hermans, C. M. – Parker, R. S. (2004): „A Cross-Cultural Exploration of Materialism in Adolescents.” *International Journal of Consumer Studies*. 28(4): 399–411.
- Sen, S. – Airiau, S. (2007): *Emergence of Norms Through Social Learning*. <http://www.aaai.org/Papers/IJCAI/2007/IJCAI07-243.pdf> Letöltve: 2016.09.21.
- Sun, G. – D'Alessandro, S. – Johnson, L. (2014): „Traditional Culture, Political Ideologies, Materialism and Luxury Consumption in China.” *International Journal of Consumer Studies*. 38: 578-585.
- Yuan, Y. – Xu, L. (2015): „Are Poor Able to Access the Informal Credit Market? Evidence from Rural Households in China.” *China Economic Review*. 33: 232-246.
- Yuan, Z. – Wan, G. – Khor, N. (2012): „The Rise of Middle Class in Rural China.” *China Agricultural Economic Review*. 4(1): 36-51.